

УДК 62.98

¹О. М. Васілевський, к.т.н., доц., ²О. М. Возняк, к.т.н., доц.,
³В. К. Тихонов, доц., ⁴І. А. Дудатьєв, асистент, ⁵Д. В. Мостовий, студент**ВИМІРЮВАННЯ КОЕФІЦІЄНТА ПЕРЕДАЧІ ЧОТИРИПОЛЮСНИКІВ ЗА ДОПОМОГОЮ РІЗНИЦЕВОГО МЕТОДУ**Вінницький національно технічний університет,
e-mail: ¹wasilevskiy@mail.ru, ²voznayakaleksandr@mail.ru, ⁴dudatiev@mail.ru, ⁵trekdemon1993@mail.ru*Здійснено аналіз методів вимірювання параметрів чотириполосників на основі якого запропоновано новий спосіб вимірювання цих параметрів з підвищеною точністю.***Ключові слова:** чотириполосник, аналіз, вимірювання, точність, різницевий метод.

Актуальність. При описі чотириполосника з погляду енергетичних властивостей звичайно використовують дві характеристики підсилення потужності - робочий K_p і номінальний K_{pH} коефіцієнти підсилення (передачі) потужності [1].

Робочий коефіцієнт підсилення потужності дорівнює відношенню потужності P_n , що виділяється в дійсній складовій імітанса навантаження W_n , до потужності P_{vx} , яка підводиться до входу чотириполосника.

Загальним недоліком відомих способів є можливість появи неконтрольованих збуджень експериментальної установки при вимірюванні параметрів чотириполосника внаслідок наявності зворотних зв'язків і підсилювальних властивостей ($y_{21} \neq 0$, $y_{12} \neq 0$). Все це вносить додаткові похибки в результат вимірювання. Найбільше наочно це видно при вимірюваннях у діапазоні частот, де запас стійкості $K_{vh} < 1$ [2]. Тому, стоїть задача, підвищити точність визначення параметрів потенційно нестійких чотириполосників і забезпечити стійкість роботи вимірювальної установки.

Аналіз стану досліджень. Номінальний коефіцієнт підсилення потужності дорівнює відношенню потужності P_n , що виділяється в дійсній складовій імітанса навантаження, до номінальної потужності генератора $P_{гн}$, що дорівнює потужності, яка віддається генератором в узгоджене навантаження (вхідний імітанс активного чотириполосника)

$$P_{гн} = \frac{I_g^2}{8 \operatorname{Re} W_2}, \quad (1)$$

де I_g - амплітуда струму;

W_g - імітанс генератора.

Величини K_p і K_{pH} - інваріантні, їхні чисельні значення не залежать від вибору системи параметрів чотириполосника, тому можна їх записати в узагальнених W -параметрах:

$$K_p = \frac{P_n}{P_{vx}} = \frac{|W_{21}|^2 \operatorname{Re} W_n}{|W_{22} + W_n|^2 \operatorname{Re} W_{vx}}, \quad (2)$$

$$K_{pH} = \frac{4|W_{21}|^2 \operatorname{Re} W_2 \operatorname{Re} W_n}{\left| (W_{11} + W_2)(W_{22} + W_n) - W_{12} W_{21} \right|^2} = \frac{P_n}{P_{гн}}. \quad (3)$$

З формули (2) випливає, що робочий коефіцієнт підсилення потужності K_p є функцією $\operatorname{Re} W_n$ і $\operatorname{Im} W_n$. Продиференціювавши вираз (3) за умови

$$\frac{\partial K_p}{\partial \operatorname{Re} W_n} = 0, \quad \frac{\partial K_p}{\partial \operatorname{Im} W_n} = 0, \quad (4)$$

знайдемо значення $\operatorname{Re} W'_n$ та $\operatorname{Im} W'_n$, при яких K_p максимальний:

$$\operatorname{Re} W'_n = \frac{|W_{12} W_{21}| \sqrt{K_{с.вн}^2 - 1}}{2 \operatorname{Re} W_{11}}, \quad (5)$$

$$\operatorname{Im} W'_n = \frac{\operatorname{Im}(W_{12} W_{21})}{(2 \operatorname{Re} W_{11})} - \operatorname{Im} W_{22}. \quad (6)$$

Підставивши вирази (5) і (6) у (2), одержимо вираз для максимального коефіцієнта підсилення потужності:

$$K_{pm} = \frac{\left| \frac{W_{21}}{W_{12}} \right|}{\left(\sqrt{K_{с.вн}^2 - 1} + K_{с.вн} \right)}. \quad (7)$$

Як видно з (7), K_{pm} може бути реалізований при $K_{с.вн} \geq 1$. Звідси випливає, що максимально досяжний коефіцієнт стійкого підсилення (при $K_{с.вн}=1$) дорівнює

$$K_{mS} = \left| \frac{W_{21}}{W_{12}} \right|. \quad (8)$$

Максимально досяжний коефіцієнт стійкого підсилення (передачі) на межі стійкості чотириполосника K_{mS} характеризує його потенційні підсилювальні можливості, визначає величини номінального коефіцієнта передачі K_{pn} і коефіцієнта невзаємності [3] $K_n = K_{mS}^2$ в області стійкості.

Відомий спосіб визначення цього коефіцієнта за результатами вимірювання параметрів провідності прямої y_{21} і зворотної y_{21} передачі чотириполосника

$$K_{mS} = \left| \frac{Y_{21}}{Y_{12}} \right|. \quad (9)$$

Інший спосіб базується на вимірюванні потужностей P_1 і P_2 сигналу, які виділяються в дійсну складову провідності навантаження за умови постійної потужності сигналу генератора і рівності опор генератора опорів навантаження [4]:

$$K_{mS} = \sqrt{\frac{P_1}{P_2}}. \quad (10)$$

Недоліком першого способу є його низька точність у діапазоні високих частот, пов'язана з великою похибкою вимірювання y -параметрів транзисторів. Наприклад, при використанні приладу Л2-8 на частоті 60 МГц ця похибка складає 20%.

Мета досліджень. Підвищити точність визначення параметрів потенційно нестійких чотириполос-

сників і забезпечити стійкість роботи вимірювальної установки.

Викладання основного матеріалу. Для вирішення цієї мети пропонується використовувати вимірювальну установку, структурна схема якої подана на рисунку 1. Відомо, що якщо підключити між спільною шиною чотириполосника і спільною шиною вимірювальної установки повний опір Z , у-параметри (W-параметри в загальному випадку) наново отриманого чотириполосника приймуть вигляд [5 - 8]:

$$\begin{aligned} Y_{12} &= \frac{(y_{12} - Z\Delta y)}{(1 + Z\Sigma y)}; \\ Y_{21} &= \frac{(y_{21} - Z\Delta y)}{(1 + Z\Sigma y)}, \end{aligned} \quad (11)$$

де $\Delta y = y_{11}y_{22} - y_{12}y_{21}$,

$\Sigma y = y_{11} + y_{12} + y_{21} + y_{22}$.

Підберемо такий повний опір Z , що дозволить компенсувати деякі параметри. Нехай Z_1 буде рівний

$$Z_1 = \frac{y_{21}}{\Delta y}. \quad (12)$$

Тоді, підставивши (12) у вираз (11), одержимо, що $Y_{21} = 0$. Це відповідає нульовому значенню коефіцієнта прямої передачі чотириполосника по потужності.

У випадку зміни повного опору Z до величини

$$Z_2 = \frac{y_{12}}{\Delta y} \quad (13)$$

провідність $Y_{12} = 0$. Це відповідає нульовому значенню коефіцієнта зворотної передачі знов утвореного чотириполосника по потужності [6].

Візьмемо відношення (12) до (13) і, співставивши з (9), одержимо:

$$\left| \frac{Z_1}{Z_2} \right| = \left| \frac{y_{21}}{y_{12}} \right| = K_{mS}. \quad (14)$$

З цього виразу очевидно, що шляхом вимірювання відношення значень повних опорів Z_1 і Z_2 у колі спільного виводу чотириполосника, які забезпечують нейтралізацію, відповідно, коефіцієнтів зворотної і прямої передачі вимірювального кола, можливе визначення максимально досяжного коефіцієнта K_{mS} передачі на межі стійкості чотириполосника ($K_{c,вн} = 1$).

На основі вищевказаних виразів видно перевагу запропонованого способу визначення максимально досяжного коефіцієнта підсилення (передачі) K_{ms} . Відсутня передача потужності сигналу при вимірюванні через досліджуваний чотириполосник від генератора в індикатор ($Y_{12} = 0$, $Y_{21} = 0$), що не призводить до самозбудження вимірювальної установки в результаті впливу внутрішнього зворотного зв'язку чотириполосника, чим забезпечується стійкість вимірювальної установки (теоретичне значення інваріантного коефіцієнта стійкості $K_c \rightarrow \infty$), що підвищує точність вимірювання за рахунок неможливості неконтрольованого самозбудження. Крім того, результат вимірювання не залежить від імітанса генератора і навантаження, що виключає складову методичної похибки вимірювання K_{mS} за рахунок невиконання умови $Z_r = Z_n - \text{const}$, присутню у відомих методах вимірювання.

Реалізація методу можлива шляхом використання вимірювальної установки, структурна схема якої зображена на рисунку 1.

До складу вимірювальної установки входять: вимірювальний генератор G ; комутатори K_1 і K_2 ; індикатор потужності $П$; досліджуваний чотириполосник $||W||$; калібрований повний опір Z .

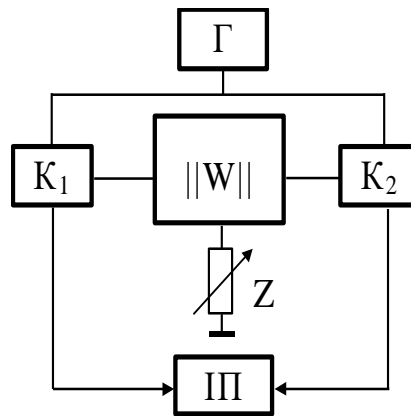

Рис. 1 - Структурна схема виміральної установки визначення K_{mS}

У якості каліброваного повного опору Z використовується коло, що складається з узгоджуючого трансформатора типу Э1-46, узятим з комплексу приладу Х5-12, навантаженого на електрично керований опір, зібраний за схемою «індуктивного транзистора» [7]. В експерименті використовується індикатор і генератор панорамного вимірювача комплексних коефіцієнтів передачі Р4-11.

Процес вимірювання ґрунтується на виразі (14). За допомогою комутаторів K_1 і K_2 вимірвальна установка встановлюється в режим вимірювання передачі потужності в прямому напрямку. Далі йде настроювання повного опору Z до величини Z_1 і фіксування цієї величини, що відповідає нульовому значенню коефіцієнта передачі ($Y_{21} = 0$) у прямому напрямку. При цьому система, що складається з досліджуваного чотириполосника та опору Z , не передає потужність у навантаження. Це фіксується нульовим значенням показань П.

Процес вимірювання повторюється, із тієї різницею, що нульове значення коефіцієнта передачі по потужності встановлюється для зворотного напрямку ($Y_{12} = 0$). При цьому фіксується величина повного опору Z_2 .

Вимірювання і визначення за такою методикою K_{mS} дозволяє виключити з вимірального процесу похибки, властиві методам вимірювання, що використовують режими короткого замикання або холостого ходу й узгоджених навантажень, робити вимірювання характеристик напівпровідникових приладів за результатами непрямих вимірювань у НВЧ діапазоні. Цей метод може бути використаний для визначення максимально досяжного коефіцієнта передачі на межі стійкості будь-якого активного чотириполосника, що може бути описаний системою W-параметрів.

Методична похибка методу визначення максимально досяжного коефіцієнта передачі на межі стійкості чотириполосника, як показав аналіз методики вимірювання K_{mS} , залежить від точності вимірювання повного опору $Z_1(Z_2)$, який введений у спільну шину виміральної установки і призводить до нульового значення коефіцієнта прямої (оберненої) передачі чотириполосника.

Виходячи з виразу (14) для визначення K_{mS} , маємо :

$$K_{mS} = \left| \frac{Z_1}{Z_2} \right| = \frac{\sqrt{\operatorname{Re} Z_1^2 + \operatorname{Im} Z_1^2}}{\sqrt{\operatorname{Re} Z_2^2 + \operatorname{Im} Z_2^2}}. \quad (15)$$

Середньоквадратична похибка методу при відомому середньоквадратичному відхиленні визначення необхідного повного опору ($\sigma_Z=0.1$), буде мати вид

$$\Delta K_{mS} = \sqrt{\left(\frac{\partial K_{mS}}{\partial \operatorname{Re} Z_1} \right)^2 \sigma_Z^2 + \left(\frac{\partial K_{mS}}{\partial \operatorname{Im} Z_1} \right)^2 \sigma_Z^2 + \left(\frac{\partial K_{mS}}{\partial \operatorname{Re} Z_2} \right)^2 \sigma_Z^2 + \left(\frac{\partial K_{mS}}{\partial \operatorname{Im} Z_2} \right)^2 \sigma_Z^2}. \quad (16)$$

Підставивши (15) у (16), отримаємо

$$\Delta K_{mS} = \frac{\sigma_Z}{|Z_2|^2} \sqrt{|Z_2|^2 + |Z_1|^2}. \quad (17)$$

Максимальна похибка при відомому нормальному законі розподілу пов'язана із середньоквадратичною виразом

$$\Delta X_{K_{mS}} = a \cdot \Delta K_{mS},$$

де $a=3$.

Оцінка похибки вимірювань проводилася на частоті 1ГГц для транзистора КТ3115 за допомогою вимірювача комплексних опорів Р4-11. Максимальне значення похибки склало 7%. Зі зростанням частоти похибка вимірювання дещо збільшується.

Висновки. В результаті проведених досліджень розроблена методика визначення екстремальної нестандартної системи параметрів, що дозволяє підвищити точність вимірювання параметрів чотириполосника. Результати досліджень показали, що порівняно з відомим способом, похибка вимірювання зменшується та забезпечується стійкість вимірювальної установки у всіх режимах, включаючи режим негативного запасу стійкості.

Розроблений метод дозволяє провести експериментальні дослідження частотної залежності K_{mS} на межі стійкості чотириполосника, утвореного біполярним (КТ-3115) і польовим (3П321) транзисторами, включеними відповідно за схемою зі спільним емітером і спільним витоком. Одночасно контролювався внутрішній інваріантний коефіцієнт стійкості транзистора. Дослідження показали, що із зростанням частоти в діапазоні 0,1-1,0 ГГц як для польового, так і для біполярного транзистора спостерігається зміна K_{mS} із крутизною (1.5-2)дБ/ГГц. Характер зменшення K_{mS} не залежить від запасу стійкості транзистора. Оцінка похибки вимірювань проводилася на частоті 1ГГц для транзистора КТ3115 за допомогою вимірювача комплексних опорів Р4-11. Максимальне значення похибки склало 7%. Зі зростанням частоти похибка вимірювань незначно збільшується.

Список літератури

1. Богачев В. М. Транзисторные усилители мощности : [книга] / В. М. Богачев, В.В. Никифоров. –М.: Энергия. – 1978. – 344 с.
2. Куликовский А. А. Устойчивость активных линеаризованных цепей с усилительными приборами новых типов : [книга] / А. А. Куликовский. –М.: Госэнергоиздат, –1962. –192 с.
3. Филинюк Н. А. Нестандартная система параметров четырехполосника. – Препринт Укр НИИ-ИНТИ. – № 49. Ук – Л84 – 11.01.1984. – 15 с.
4. Филинюк Н. А. Определение параметров физической эквивалентной схемы ВЧ транзисторов / Н. А. Филинюк, С. Н. Песков, С. Н. Павлов // Радиоэлектроника (Изв. высш. учебных заведений) . – 1982. – Т. 25. – № 12. – С. 38 - 43.
5. Транзисторы. Параметры, методы измерений и испытаний / М. Г. Агапонов, В. Л. Аронов, И. Г. Бергельсон и др.; Под редакцией И. Г. Бергельсона, Ю. А. Коменецкого, Ю. А. Николаевского. – М.: Советское радио. – 1968. – 503 с.
6. Філінюк М. А. Методи визначення параметрів потенційно нестійких чотириполосників / М. А. Філінюк, О. М. Возняк // Вісник ВПІ. –1995. –№ 1. –С. 48-52.
7. Dill H. Inductive Semiconductor elements and their application in band-pass amplifier. –IRE Trans. – 1961. –v. MIL. –5, № 53. –p. 235–250.
8. Васілевський О. М. Вимірювання нестандартних параметрів потенційно нестійких чотириполосників за допомогою методу плаваючих навантажень / О. М. Васілевський, О. М. Возняк, О. Г. Ігнатенко, Д. В. Мостовий // Вісник інженерної академії України. – 2015. - №1. – С. 208 – 210.